

МЕМУАРИСТИКА. ЕПІСТОЛЯРІЇ

СПИСК Л.І.

ЛИСТИ І.МАЗЕПИ ДО К.МАЦІЄВИЧА (1919-1920 рр.)

Публікуються листи Прем'єр-міністра УНР І.Мазепи до Голови дипломатичної місії УНР в Румунії К.Мацієвича, які містять оцінку зовнішньо- та внутрішньополітичної ситуації в Україні 1919-1920 рр.

Наведені нижче листи І.Мазепи є частиною його ділової кореспонденції Кабінету Міністрів Директорії УНР та МЗС УНР, адресованої голові української дипломатичної місії в Румунії - К.Мацієвичу. Листи датовані груднем 1919 - лютим 1920 рр. Головним завданням уряду УНР та його дипломатичного корпусу в цей період було добитися політичного визнання Української Народної Республіки, ведення пошуку нових зовнішньополітичних союзників, матеріальної та військової підтримки для УНР, яка перебувала в кільці фронтів, у стані повної економічної розрухи. Саме в ці місяці знову розпочинаються активні контакти з керівництвом польської держави, окреслюється план майбутнього союзу, йде активна оцінка слабких сторін противника і союзу з Польщею та можливих майбутніх військово-політичних здобутків. Ці листи не тільки проливають світло на бачення І.Мазепою зовнішньо- і внутрішньополітичної ситуації в Україні кінця 1919 - середині 1920 рр., а надають можливість оцінити характер міжособистісних відносин його з К.Мацієвичем, тим більше, що саме І.Мазепа був безкомпромісним критиком зовнішньої політики кабінету С.Остапенка, особливо його польського напрямку [4].

"...Румунія і Польща бачили в самостійності України, - писав І.Мазепа, - охорону границь та вірили на будуче в наше щире до них відношення" [5, с.378].

В основі взаємовідносин України та Румунії постало питання щодо Бесарабії, яке набуло міжнародного значення після того, як безпосередню зацікавленість в його вирішенні виявила Радянська Росія. Уряд Директорії заявив про свою повну незацікавленість проблемою, що певною мірою сприяло зміцненню взаємин між Україною та Румунією. Не виключалась також можливість утворення між Польщею та Румунією антибільшовицької коаліції [11, с.99-100].

З 21 липня 1919 р. уряд УНР у Румунії представляла українська амбасада на чолі з професором К.Мацієвичем. Його заступником був ген. С.Дельвіг, секретарем В.Трепке, радником І.Фещенко-Чопівський, військовим аташе Л.Геркен. К.Мацієвич вже мав достатній досвід дипломатичної роботи, отриманий при проведенні переговорів з представниками Антанти в Одесі та очолюючи Міністерство закордонних справ в уряді С.Остапенка [5, с.145,151].

Характеризуючи ситуацію, що склалася на той час в Румунії, К.Мацієвич писав у листі до М.Василька у вересні 1919 р.: *"... Я приїхав сюди на дуже зіпсований ґрунт. Нашому попередньому послові .. тут привелось стрінутись з дії тіпогес румунської політики, бо головні проводирі сиділи в Парижі і через те він повинен мати діло з виконавцями чужих завдань, що далеко гірше завжди, як безпосереднє звертатись до самих авторів. Румунська політика тоді взагалі не мала ще ясних рис, бо всі жили надією одержати максимум прямо від Антанти. Нас розцінювали як більшовиків другого сорту і коли при тім Пан Посол проявляв велику арrogантність, то при таких умовах робота Посла більше йшла на всякі дрібні суперечки - на піклування ще лишній раз попасти в газету, на усяку зовнішню помпу, чим на справжню політичну діяльність. Я і досі не виявив хто тут добр. Гасенко притягнутий на наш бік, кого він зробив прихильником України. Може я не найшов, але здається знайти дуже трудно"* [10, арк.1].

Оцінюючи взаємовідносини між Румунією та УНР, К.Мацієвич зазначав: *“Тепер для Румунії становище зовсім інше. Антанта їм зовсім не хоче давати того, що по їх думці їм належить на Заході, а на Сході вона їх скривджує в Бесарабському питанні і їм треба самим дбати про себе, а значить шукати спільників таких, яких інтереси не тільки не протилежать, а навіть однакові і рідні. Одного такого спільника вони мають, Польщу, яка теж не зовсім то задоволена Антантою, другого вони бачать в Україні. Я лічу, що наші інтереси ні в чому не протилежать румунським, а навпаки мають все спільне, бо питання про українців за межами Дністра це питання прав національних меншостей, а не державних меж. Я їду далі, що така спільність політичних і економічних інтересів об’єднує нас з Польщею, хоча тут нас роз’єднує вже більш гостре питання про Галичину і великі польські посілості у нас на Україні. Легко зрозуміти, що ставши на шлях порозуміння з Польщею всі ці роз’єднуючи нас пункти легко усунути. Особливо, як мати на увазі те почуття російської небезпеки, все одно чи більшовицької, чи колчаківської”*. На основі своїх спостережень і аналізу міжнародної ситуації, К.Мацієвич робив висновок: *“Для обох цих країн ця небезпека однакова й мирна, неагресивна Україна для них гарантія їх державного покою й розвою в той час, як агресивна імперіалістична Росія - це їхня постійна погроза. Мені здається - це є вісь нашої політики щирої, розумної й одвертої, яка повинна привести нас до союзу з Румунією і Польщею і дати базу для нашої державної суверенності, яка може миритися з східною федерацією”* [10, арк.1-2].

К.Мацієвич вважав, що ідеї співробітництва з Директорією знаходять багато прихильників у Румунії і головним завданням вбачав одержання військово-технічної допомоги - зброї, набоїв, одягу і т.ін. Його думки знаходили підтримку. Висловлюючи позицію уряду і Головного Отамана, А.Лівицький у листі до К.Мацієвича 22 лютого 1920 р. зазначав: *“...Коли наш план здійсниться, армія наша буде базуватись на Дністер, і через те відношення до нас Румунії матиме рішаче значіння. Формування армії на території Румунії забезпечить в поході до портів Чорного моря. Бажано, аби Румун. Правительство прийняло на себе на перших часах видатки по формуванню нашої армії з тим, що ми будемо видавати чеки на Берлін. Так згодилась Польща...”* [10, арк.3].

К.Мацієвич вважав, що основна причина того, що румуни зволікають з допомогою - це позиція Антанти, яка ставить перед УНР умову визнання Денікіна, що *“несе прапор єдиної Росії”*, який не влаштовує ні УНР, ні Польщу, ні Румунію. *“Але тут знову ні Румунії ні Польщі ця єдина Росія нічого доброго не обіцяє і через те чим більше ці країни будуть виходити з положення недорослів Антанти, а захтять вести свою здорову національну політику тим більше вони обов’язані підтримувати незалежну Україну і давати її військову поміч. Повинно для об’єктивності зазначити, що оздоровлення думок починається і серед французів і англійців. Я своїми очима читав доклад одного старшини французького генерального штабу ген. Петену, про те що єдина сила, якої бояться більшовики це ми, що справді можемо їх осилити. Він доказує, що Денікін може сподіватися на успіх тільки в разі, коли ми його піддержимо, що без нас його більшовики знищать. Англійський часопис Дайлі Н’юз, орган лібералів, рішуче стоїть на тому, аби визнати більшовиків при умові залишення їх всіма новими державами. І ця для нас позиція теж дуже сприятлива, тим більш, що це найбільш гуманне вирішення російського питання, яким Великорущена позбавляється від реакційної навали. Певно, що повинен пройти ще немалий час, поки ці здорові думки дійдуть і до проводирів і державної політики, але так, як за них життєва правда і логіка річей, то напевно вони дійдуть і ми повинні триматися і збільшувати свої сили для того, щоб полегшувати їм загальне признание”* [10, арк.2-3].

Як повноважний дипломатичний представник Директорії К.Мацієвич знайомиться і зближується з представниками румунських і польських урядових і дипломатичних кіл - д-ром п.Коммене, депутатом румунського парламенту і Г.Поппом, послом Румунії в Польщі п.Фльореску, послом Польщі в Румунії гр.Скшінським. Ці особи, на думку К.Мацієвича, повинні захистити інтереси УНР перед румунським і польським урядами.

Досвідчений політик К.Мацієвич вважав, що для поліпшення відносин з Румунією, Польщею необхідна єдина умова: "...отримати хоча моральну піддержку Америки і Франції" [9, арк.22]. Він вважав, що румуни зацікавлені в мирному розвитку України як гаранті власного безпечного існування, в той час як УНР зацікавлена в союзі з Румунією і Польщею для протистояння більшовицькій агресії.

Основними напрямками діяльності дипломатичної місії УНР в Румунії було репрезентування інтересів УНР, встановлення дипломатичних і торговельних відносин, матеріальна допомога цивільним і військовим громадянам України, біженцям, діяльність, спрямована на подолання інформаційного вакууму УНР.

З повідомлень, що надходили до МЗС виходило, що К.Мацієвича румунський уряд зустрів прихильно і перший прийом носив "*ввічливий характер*". Сам політик повідомляв, що румунський уряд видав розпорядження про відпуск зброї для української армії. З'явилася також надія на відкриття румунського кордону, що дало б змогу встановити зв'язок між усіма дипломатичними представництвами УНР за її межами [7, с.26-27].

К.Мацієвич повідомляв Головного Отамана про дебати в румунському уряді з приводу визнання самостійності України [3, с.259]. Д.Дорошенко, підтверджуючи шанобливе прихильне ставлення румунських урядовців до дипломатичної місії УНР, пояснював це розумінням румунами небезпеки окупації російськими військами під проводом А.Денікіна. Характеризуючи ж ставлення до голови дипломатичної місії, Д.Дорошенко наголошував, що румуни "*персонально до Мацієвича ставилися добре. Він зумів завоювати собі в румунських урядових колах авторитет і довір'я*" [2, с.481, 502].

Успішні переговори з румунським урядом сприяли налагодженню товарообміну. Радник місії І.Фещенко-Чопівський, за участю К.Мацієвича, закуповував для державних потреб бензин, сіль та інші необхідні товари [7, с.43]. У цьому зв'язку підкреслимо, що торговельні відносини з Румунією були єдиним джерелом постачання товарів через фактичну блокаду українських кордонів.

Влітку 1919 р. К.Мацієвич і І.Фещенко-Чопівський підготували й оформили угоду з румунськими банками про постачання для України товарів з європейських ринків та про продаж в Румунії українських товарів. Для забезпечення цього товарообміну український уряд повинен був скласти в Румунії цукровий фонд в розмірі приблизно 200 тис. пудів. Торговельні стосунки з Румунією носили більш-менш двосторонній характер, в той час як подібний договір з Польщею не виконувався [1, с.157; 5, с.395].

Через посередництво Румунії під відповідальність К.Мацієвича передавалися гроші для діючої армії, здійснювалися спроби закупівлі зброї, амуніції, набоїв, від яких, як зазначав С.Петлюра в листі до К.Мацієвича 27 жовтня 1920 р., "*все залежить*" [3, с.259]. Д.Антонович писав до К.Мацієвича, що зброю можна передати до Румунії, купивши її в Італії і це можливо єдиний легальний спосіб [6, с.66, 68].

К.Мацієвич мав відношення до формування українських військових частин на території Румунії, їх переозброєння, налагодження контактів з командуванням румунської армії. Так було, зокрема, з частинами на чолі з ген. Гулим-Гуленком [7, с.191]. З цього приводу К.Мацієвич доповідав МЗС 29 липня 1921 р.: "*Для того, аби існувати і підтримати організацію ген. Гулого наша місія повинна мати на ближчі*

три місяці 450 тис. лейв, з яких 300 тис. піде ген. Гулому. Я пропоную взяти їх з тих коштів, які ми маємо одержати для державної скарбниці... Справа продажу набоїв може бути вирішеною на ближчих тижнях, бо ми не дійшли до згоди з міністерством тільки в справі виплати грошей..." [8, арк.99].

Безперечно, у багатьох випадках румунська сторона займала негативну позицію, намагання українського уряду підтримувала не завжди і далеко не в повному обсязі. Як приклади - проблеми з перевезенням грошей з Берліна через територію Румунії, повернення майна українських частин, захопленого румунською стороною у 1919 р. "*Справді приязних і дружніх стосунків між Україною і Румунією не дійшло. Румунія частково продавала амуніцію Україні, але ніяких документальних зобов'язань між державами укладено не було*" [7, с.253].

Очолити дипломатичну місію УНР в Румунії, К.Мацієвич виявив хист дипломата і політика, сприяв укладанню низки угод з Румунією, поліпшенню співпраці з закордонними громадсько-політичними організаціями. Дипломатична місія в Румунії надавала допомогу українцям, які опинилися за межами України. Діяльність К.Мацієвича сприяла поширенню української ідеї за кордоном, популяризації знань про Україну та її боротьбу за незалежність, привертала увагу міжнародної спільноти до українських проблем.

Листи публікуються зі збереженням оригінального правопису, але за сучасною пунктуацією.

1. Добриловський М. З історії господарської політики незалежної України (1917-1920) / М.Добриловський // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). - Прага, 1930. - С.157.
2. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле / Д.Дорошенко. - Мюнхен: Українське видавництво, 1969. - 543 с.
3. Доценко О. Літопис Української революції: Матеріали й документи до історії Української революції / О.Доценко. - Т.2, кн.5: 1917-1923. - Львів, 1924. - 400 с.
4. Єпик Л.І. Українсько-польські відносини за часів Директорії УНР (1919-1920 рр.) / Л.І.Єпик // Історичні студії Волинського національного університету ім. Л.Українки. - 2011. - Вип.6. - С.36-43.
5. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. 1917-1921; Центральна Рада - Гетьманщина - Директорія (ч.1); Кам'янецька доба (ч.2) / І.Мазепа. - Дніпропетровськ: Січ, 2001. - 415 с.
6. Онацький Є. На похилій площі. Записки журналіста і дипломата / Є.Онацький. - Ч.1. - Мюнхен: Видавництво "Дніпрова хвиля", 1964. - 152 с.
7. Українська революція. Документи. 1919-1921 / Ред. Т.Гунчак. - Нью-Йорк, 1984. - 450 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі ЦДАВОУ), ф.1075. Військове міністерство Української Народної Республіки, м. Київ, Тарнов (1918-1923 рр.), оп.2, спр.474. Наказ військам дієвої армії УНР, копія протоколу наради торговельно-економічної місії в Польщі та листування про інтернованих і умови їх таборового життя (21 квітня - 13 вересня 1921 р.), 14 арк.
9. ЦДАВОУ, ф.3696. Міністерство іноземних справ УНР, м.Київ. (1918-1922), оп.1, спр.170. Копія відношення представника дипломатичної місії УНР в Румунії про державний устрій УНР (19 березня - 2 грудня 1920 р.), 25 арк.
10. ЦДАВОУ, ф.3696. Міністерство іноземних справ УНР, м.Київ (1918-1922), оп.1, спр.172. Документи про взаємовідношення України з Румунією (5 вересня 1919 р.), 17 арк.
11. Яблонський В. Від влади п'ятьох до диктатури одного. Історико-політичний аналіз Директорії УНР / В.Яблонський. - К.: Альтпрес, 2001. - 160 с.

№1

Вельмишановний Кость Андріанович!

Користуючись першою нагодою для того, щоб написати Вам і за Вашою допомогою зв'язати тутешній центр з закордоном і навпаки. Це в даний момент є конче потрібне. Тепер вже більш менш ясні перспективи ближчого майбутнього внутрішнього життя на Україні чого до сей пори не було.

Була надія, що північний фронт піде на якесь порозуміння з нами. Надіялись, надавали цьому значіння і тому до вияснення цієї справи на горизонті не все було ясно.

Особливо наше військо шукало і хотіло хоч би військового порозуміння з північним сусідом. Хоче і тепер же, але очевидно, нема ніяких підстав для того, щоб це бажання переведено було в життя.

1) Запропонувавши нам самі в жовтні військово порозуміння проти Денікіна, вони тепер залишають без всякої відповіді всі наші делегації, які до сеї пори були надіслані нами на північ і користуючись небоєздатністю Галицької армії і тим, що наша армія зараз має інше завдання, безборонно просувається на південь. Так вони заняли Вінницю, Жмеринку і Липовець.

2) Цими днями я одержав відомості, що всі наші делегації затримані іми в Бердичеві або в Житомирі і як інтерновані відправлені до Москви. Між іншим, наша остання військова делегація виїхала із Вінниці 28 грудня до Бердичева і мала уповноваження від об'єднаної Наддніпрянської і Наддністрянської армії (об'єднання сталось 24 грудня) і про неї так само "ні слуху ні духу" - очевидно відвезено також до Москви.

3) Оголосивши гасло, Незалежна соціалістична радянська Україна це гасло в відозві Троцького до Української Червоної армії, в інтерв'ю Затонського, надрукованому в Київських газетах в резолюції Ц.К. комуністів України, большевики рішуче стоять на тій позиції, що армія, фінанси і телеграф повинні бути єдиними для цілої Росії, ніякої окремої Української армії не повинно бути. Таке розуміння незалежності України зазначено в резолюції ЦК Українських комуністів, в інтерв'ю Затонського, крім того, це доказується у всіх часописах большевицьких.

4) Поміж російськими комуністами та українськими (боротьбисти) почалася вже ворожнеча і незалежники попали в становище неблагонадійних.

Маю останні відомості із досить поінформованих джерел, що Ткаченко і Ю.Мазуренко заарештовані в Житомирі і відвезені до Москви. Все зазначене свідчить про стару звичку большевиків говорити так, а робити зовсім інакше. Звичайно, коли б наша армія продержалась як регулярна до сеї пори, то певно у нас вже було б порозуміння з північню, бо там рахуються лише з силою. Через все це треба нашим місцям вживати всі заходи аби європейські держави в разі розмов з Совіт. Росією ставили умови визнання большевиками незалежність України і невтручання в нашу внутрішню справу.

Зараз відізнає кур'єр, якому передаю цей лист, тому не можу сказати Вам всього, про що хотів би і що Ви повинні знати. Загалом вже кажучи большевики вже гинуть на Україні, бо ґрунту для них у нас тут нема ніякого. Я наумисне обіхав кілька місцевостей на Правобережжі і вражіння таке, що мусімо спішити з організацією своїх сил для відновлення державної роботи, бо большевики можуть вмерти значно раніше, ніж цього ми чекаємо.

Кажу лише в данім разі про Україну. Те, що сталось з історичного боку - в змислі підготовки до рішучого і може останнього наступу української армії в значній мірі є необхідністю.

Найпізніше весною для нашої справи відкриваються величезні перспективи.

Підпис

І.Мазепа.

З оригіналом згідно

хорунжий Терещенко

(лист не датовано. Період справи - 17 грудня 1919 р.- 14 червня 1920 р.).

№2

24 лютого 1920 р.

Шановний Кость Андріанович!

Зараз негайно потрібні гроші, а тут з Кам'янцем, поки пройдуть добровільці, не можна зноситися так як слід. Крім того, потрібно буде різного рода допомоги з боку Румунії, особливо щодо набоїв і білизни....

З свого боку ще раз прохаю Вас вжити негайні заходи для можливого перевозу грошових знаків із Камянця через Хотин - Атаки до Могиліва. Поки добровільці не перейдуть кудись із цього району (і це буде не так скоро), то це є єдиний спосіб перевозу сюди нашого цінного майна із Камянця. Словом, всі мої прохання, які я передавав через п.Жаркевича, залишаються в силі.

Коли б Ви, Кость Андріанович, лише на час приїхали до Могиліва, то було б дуже корисно з Вами побачитись і поговорити про все. Я був би дуже радий Вас бачити, але разом з тим далеко зручніше по політичним мотивам приїхати Вам сюди, ніж мені до Бухарешту. Це для мене цілком ясно.

І.Мазепа

ЦДАВОВУ, ф.3696, оп.1, спр.170, арк.6-7.

№3

27 лютого 1920 р.

Шановний Кость Андріанович!

Посилаю Вам копію сучасної большевицької земельної реформи, яка надрукована в Одеських большевицьких газетах від 15.11. Різко кидається у вічі "покровеніє" большевиків щодо цієї реформи.

З свого боку просив би Вас прислати мені земельний закон, який ухвалений у свій час польським сеймом, бо тут достати не можна....

Прохаю Вас вжити заходи, аби наше майно із Хотина було переотправлено до Атак.

...Крім того прохав би Вас, чи не можна заходами місії доставити в адресу Удовиченка в Могилів хоть пуд. п'ять газетного паперу, бо тут його нема і ні на чім друкувати газету.

Вартість паперу можна оплатити тут негайно по одержанню його.

Тут рішуче бракує закордонних інформацій і було б дуже корисно, коли б Ваша Місія вживала заходи, аби Удовиченко одержував регулярно газети румунські, польські і інші.

З щирою повагою І.Мазепа.

ЦДАВОВУ, ф.3696, оп.1, спр.170, арк.8-9.

Епик Л.И. Письма И.Мазепы к К.Мациевичу (1919-1920 гг.)

Публикуются письма премьер-министра УНР И.Мазепы к главе дипломатической миссии УНР в Румынии К.Мациевичу, которые содержат оценку внешне- и внутривополитической ситуации в Украине 1919-1920 гг.

Yepik L.I. Letters to I.Mazepa from K.Matsievich (1919-1920)

The letters of prime Minister UNR I.Mazepa are published to Head of legation UHP in Romania of K.Matsiyevych, that contain the estimation of externally and home policy situation in Ukraine 1919-1920.

Отримано 5.08.2012